

19.6.2003

3218/4/01

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Raino Marttunen

VAHINGONKORVAUSJUTUN KOHTUUTTOMAN PITKÄ KÄSITTELYAIKA

1

KANTELUKIRJOITUS

Asianajaja A kertoi 27.12.2001 päivätyssä, neljän henkilön asiamiehenä laatimassaan kirjoituksessa Salon kärjäoikeudessa 30.12.1993 vireillä tulleesta riita-asiasta, jossa Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenal-SSP Oy (Arsenal) vaati hänen päämiehiltään ja 18 muulta entiseltä Lounais-Suomen Säästöpankin (pankki) hallituksen jäseneltä vahingonkorvausta lähes 800 miljoonaa markkaa. Kärjäoikeus oli 5.2.1996 antamallaan välituomiolla ratkaissut eräitä prosessuaalisia kysymyksiä, minkä jälkeen asiaa ei ollut kärjäoikeudessa käsitelty lainkaan.

A oli 11.5.2000 jälkeen pyrkinyt saamaan neuvottelukosketuksen kantaja -yhtiöön, valtiovarainministeriöön ja Valtion vakuusrahastoon sen selvittämiseksi, oliko sovinnollinen ratkaisu asiassa mahdollista. Neuvotteluista oli kuitenkin kieltäydytty. Arsenalista oli A:n mukaan ilmoitettu, ettei heillä ollut itsenäistä päätösvaltaa asiassa. A tiedusteli, oliko kohtuullista ja perus-oikeuksien mukaista, että tuomioistuimessa oli ollut näin kauan vireillä tällaisen mittaluokan vahingonkorvauskanne ilman, että pääasian käsittelyä asiassa oli edes aloitettu.

2

SELVITYKSET

Valtiovarainministeriötä on pyydetty hankkimaan asiassa selvitys Valtion vakuusrahaston toimiohjelautakunnalta.

2.1

Toimiohjelautakunta

Valtion vakuusrahaston toimiohjelautakunta on selvityksessään kertonut, että A oli päämiestensä puolesta pyrkinyt saamaan sovinnon asiassa ja tehnyt toukokuussa 2001 kirjallisen sovintoesityksen. Toimiohjelautakunta oli 28.11.2001 pitämässään kokouksessa päättänyt antaa asiassa Arsenalille toimiohjeen, jonka mukaan asiassa ei tehdä sovintoa A:n päämiestensä puolesta esittämällä tavalla. Päätöksessään toimiohjelautakunta oli viitannut viimeaikaisiin korkeimman oikeuden tuomioihin sekä siihen, että pankki oli aiheuttanut yksittäisistä säästöpankeista kantajalle kaikkein suurimmat vahingot. Tämän johdosta mahdollisen sovinnon pohjana tuli toimiohjelautakunnan mukaan olla tuomioistuimen antama tuomio, mikäli

vastaajat eivät sitä ennen myöntäneet kannetta oikeaksi sekä määrältään että perusteiltaan.

Tehty ratkaisu noudatti vakiintuneita linjauksia, joiden mukaan tehtyjen sovintojen tuli perustua riippumattoman tuomioistuimen antamaan tuomioon, ellei erityisiä syitä kanteesta luopumiseen ennen tuomiota ollut. Näin toimimalla pyrittiin toimiohjelauskunnan mukaan varmistamaan vastaajien yhtäläinen kohtelu.

Toimiohjelauskunnan selvityksen liitteenä on Arsenalin asiamiehen selvitys, jossa on selostettu kantelussa kerrotun vahingonkorvauskanteen ja muiden Salon käräjäoikeudessa käsiteltävien samaan asiaan liittyvien juttujen käsittelyvaiheita. Myös pankin toimitusjohtajaa ja luottovaltuutettuja koskeva vahingonkorvauskanne oli tullut vireille 30.12.1993 eli samaan aikaan kuin kantelussa tarkoitettu kanne. Näissä molemmissa korvauskanteissa oli kysymys samojen luottotapahtumien aiheuttamista vahingoista. Kun pankin toimitusjohtajaa ja luottovaltuutettuja ym. koskeva rikosasia tuli vireille keuhkokuumeella 1995, keskeytyi vahingonkorvauskanteiden käsittely. Kantajan puolelta oli tuotu esiin, ettei vireille tullut rikosjuttu rinnakkaisista vaatimuksistaan huolimatta muodostunut estettä vahingonkorvausasioiden käsittelylle. Käräjäoikeus antoi 24.3.2000 tuomion rikosjutussa. Turun hovioikeus ratkaisi jutun 4.3.2002.

Selvityksen mukaan korkein oikeus hylkäsi 30.10.2002 mainitussa rikosjutussa tehdyt valituslupahakemukset.

2.2

Kantelijoiden vastine ja lisäkirjoitukset

A on antanut toimiohjelauskunnan selvityksen johdosta vastineen ja toimittanut tämän jälkeen vielä kaksi lisäkirjoitusta. Kantelussa kerrotussa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä vastaajana myös olleen henkilön asiamies on lähettänyt asiassa kirjoituksen, jossa on yhdytty A:n esittämiin näkökohtiin.

2.3

Käräjäoikeuden selvitys

Asiassa on toimiohjelauskunnalta hankitun selvityksen ja toimitettujen lisäkirjeiden jälkeen hankittu vielä Salon käräjäoikeuden laamannilta selvitys käsittelyn viivästymisen syistä ja tulevasta käsittelyaikataulusta.

Laamannin selvityksen mukaan asian poikkeuksellisen pitkälle käsittelyajalle oli ollut erityiset tapauskohtaiset syynsä. Juttu oli osa poikkeuksellisen laajaa kokonaisuutta. Juttukokonaisuutta ratkottaessa oli lähdettävä kokonaisuudesta eli jutut otettiin käsiteltäväksi loogisessa ja tarkoituksenmukaisessa järjestyksessä, jolloin jokin jutun haara saattoi joutua odottamaan painopisteen ollessa muualla. Rikosjutun eriyttäminen ja ratkaisun lainvoimaiseksi tulo ja toisaalta vahingonkorvausosion istutokäsittely tapahtuivat luontevasti tässä järjestyksessä. Asian käsittelynopeuteen olivat vaikuttaneet muun muassa syyttäjän vaihtuminen,

vahingonkorvausprosessin puheenjohtajan siirtyminen muualle, yhden avustajan jääminen äitiyslomalle sekä se, että kaikissa jutuissa oli vastaajilla pääosin samat avustajat. Myös erittäin laajoihin ja monimutkaisiin asioihin perehtyminen oli vienyt poikkeuksellisen paljon aikaa.

Laamannin mukaan asianosaisten maksukykyyn ja kertyviin oikeudenkäyntikuluihin perustuva sovinto ja maksuvelvollisuus olisi yhteiskunnan ja valtion kannalta oikeisiin lähtökohtiin perustuva ratkaisu asiassa. Laamannin epäilyn mukaan sovinnon mahdollisuutta ei ollut vielä kukaan riittävästi ratkaisuun pyrkivässä hengessä käsitelty. Laamannin mukaan säädöspohjalta arvostellen toimiohjelauslautakunnan toimivalta riitti muuhunkin kuin pelkkään tuomioistuinratkaisujen täytäntöönpanoon. Lautakunnalla olisi juuri tässä hyvin erikoislaatuisessa asiassa poikkeuksellinen tilaisuus käyttää sille myönnettyjä huomattavia valtuuksia niin että olennaisia kustannuksia aiheuttavilta oikeudenkäynneiltä vältyttäisiin.

Käräjätuomari on selvityksessään 20.12.2002 kertonut mm. saaneensa vahingonkorvausjutut käsiteltäväkseen elokuussa 2001. Alkuvaiheessa oli pääpaino ollut luottovaltuutettuja koskevan asian käsittelyssä. Vastaajilta saatujen lausumien mukaan valtaosa vastaajistakin oli sitä mieltä, että luottovaltuutettuja koskeva asia ratkaistaisiin ensin, koska sen lopputulos vaikuttaisi myös hallituksen jäseniä koskevan kanteen kohtaloon. Kahden vahingonkorvauskanteen samanaikainen valmistelu hidasti kuitenkin käsittelyä asiassa, jossa asiakirja-aineisto oli lähes 40.000 sivua. Myös kanneperusteiden yleisluontoisuus oli hidastanut käsittelyä.

Käräjätuomarin mukaan olisi välttämätöntä, että asiat saataisiin kahden eri tuomarin valmisteltavaksi. Lisäresurssien tarve oli pyritty saattamaan myös oikeusministeriön tietoon. Asian käsittelyyn jo kulunut pitkä aika saattoi käräjätuomarin mukaan muutoin johtaa siihen, että juttujen käsittely lainvoimaiseen tuomioon asti kesti vielä 5-6 vuotta eli yhteensä noin 14-15 vuotta. Tällöin ihmisoikeussopimuksen tarkoittama kohtuullinen käsittelyaika näyttäisi tulevan selvästi ylityksi.

Käsittely oli käräjätuomarin mukaan kestänyt jo nyt inhimillisesti katsoen kohtuuttoman kauan ottaen huomioon erityisesti sen, missä asemassa ja millä tavalla vastaajien oli väitetty aiheuttaneen vahingot. Käräjätuomari oli lähettänyt asianosaisille muistion, joka koski sovinnon edellytyksiä asiassa. Vaikka tuomari pyrki edistämään sovintoa asiassa, hän ei kuitenkaan voinut pakottaa osapuolia sovintoon. Käräjätuomarin mielestä asia oli kuitenkin sellainen, että kohtuullinen sovinto olisi siinä ollut kaikkien osapuolten kannalta ehdottomasti paras ratkaisu.

2.4

Viimeisin sovintoehdotus

Arsenalin asiamieheltä 2.6.2003 saadun tiedon mukaan A on äskettäin tehnyt toimiohjelauslautakunnalle viimeisimmän sovintoehdotuksen, jota toimiohjelauslautakunta on käsitellyt viime toukokuun lopulla. Lautakunta on edelleen pysynyt aiemmassa kannassaan eli katsonut, että sovintoneuvottelut edellyttävät tuomioistuimen ratkaisua asiassa.

ARVIOINTIA

3.1

Oikeusohjeita

Suomen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Valtion vakuusrahastosta annetun lain 5 §:n mukaan Valtion vakuusrahastossa on toimiohjelaus, jonka tehtävänä on mm. antaa toimiohjeita lain 1 §:n 4 momentissa tarkoitetuille omaisuudenhoitoyhtiöille suoritetun erityistarkastuksen perusteella ajettaviin vahingonkorvaus- ja rikosoikeudenkäynteihin ja niissä annettujen tuomioiden täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa.

3.2

Oikeudellista arviointia

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa on viime vuosina ollut käsiteltävänä useita tapauksia, joissa on ollut kysymys ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisesta eli siitä oliko tuomioistuin käsittelyn katsottava tapahtuneen kohtuullisessa ajassa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kohtuullisuutta on arvioitava tapauksen erityisten asianhaarojen valossa ja otettava huomioon varsinkin tapauksen vaikeus, valittajan ja asianomaisten viranomaisten toiminta sekä asian merkitys asianosaiselle (mm. Kudla v. Puola 26.10.2000 ja Barros v. Portugali 26.10.2000). Ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että jäsenvaltioiden oli organisoitava lainkäyttönsä siten, että tuomioistuimet saattoivat taata jokaiselle oikeuden saada lopullinen päätös yksityisluonteisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskeviin riitoihinsa kohtuullisessa ajassa (mm. Kanoun v. Ranska 3.10.2000).

Selvityksissä on esitetty useita syitä asian poikkeuksellisen pitkälle käsittelyajalle. Pisimmän viiveen on aiheuttanut vuonna 1995 vireille tullut rikosoikeudenkäynti, jonka johdosta samaan asiaan liittyvät vahingonkorvausoikeudenkäynnit on tällöin keskeytetty. Saatujen selvitysten perusteella kysymyksessä on ollut viime kädessä tuomioistuimen ratkaisu eivätkä asianosaisetkaan ole ratkaisua ilmeisesti siinä vaiheessa vastustaneet. Tämän rikosjutunkin käsittely on kestänyt kuitenkin erittäin pitkään ja alioikeuden ratkaisu asiassa on saatu vasta maaliskuussa 2000. Kantelussa tarkoitettu vahingonkorvausoikeudenkäynti on kärjätuomarin

mukaan ollut kokonaan keskeytyneenä helmikuun 1996 ja toukokuun 2001 välisen ajan. Selvitysten mukaan asian käsittelyä on viivästyttänyt myös juttukokonaisuuden poikkeuksellinen laajuus. Yrityksistä huolimatta käräjäoikeuteen ei ole myöskään saatu riittäviä lisäresursseja. Myös mm. henkilöstövaihdokset ovat pitkittäneet käsittelyä.

Kantelu ei kohdistu nimenomaan tuomioistuimeen, vaan siihen, että valtiovarainministeriö ja Valtion vakuusrahaston toimiohjelautakunta eivät yrityksistä huolimatta olleet suostuneet sovintoon asiassa.

Valtion vakuusrahastosta annettua lakia muutettiin vuonna 1998 siten, että muun muassa sovintoja koskevat toimiohjeet antoi valtiovarainministeriön sijasta vakuusrahaston alainen toimiohjelautakunta. Muutosta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 51/1998 vp.) todetaan, että sovintoratkaisuja valmisteltaessa sovinnon kohteena olisi käytännössä lainvoimainen korvaustuomio. Tämä huomioon ottaen ja tuntematta lähemmin tämän poikkeuksellisen laajan jutun yksityiskohtia ei ole osoitettavissa, että toimiohjelautakunta olisi ylittänyt harkintavaltansa sovinnon mahdollisuutta harkitessaan.

Ottaen huomioon juttukokonaisuuden poikkeuksellisen laajuuden ja muut edellä mainitut asian käsittelyyn vaikuttaneet seikat, käsittelyn viipymisen ei voida katsoa johtuneen muunkaan yksittäisen viranomaisen tai virkamiehen lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuden laiminlyönnistä. Tämä ei kuitenkaan poista valtion vastuuta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvasta kohtuullisesta käsittelyajasta.

Tosiasia on, että kantelussa kerrottu vahingonkorvauskanne on ollut vireillä tällä hetkellä jo yhdeksän ja puoli vuotta ja se on vasta käräjäoikeuden valmisteluvaiheessa. Asiassa ei nähdäkseen ole tullut esille sellaisia esimerkiksi vastaajien omista toimenpiteistä johtuvia syitä, jotka tekisivät käsittelyn viipymisen valtion vastuun kannalta hyväksyttäväksi. Jo tässä vaiheessa asian käsittely on siten kestänyt niin pitkään, että käsittelyaikaa saatetaan perustellusti pitää ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa sopimuksen 6 artiklan mukaisen kohtuullisen ajan ylittävänä.

3.3

Toimenpide

Laillisuusvalvoja ei voi puuttua lähemmin niihin keinoihin, joilla kantelussa kerrottu asia saataisiin mahdollisimman nopeasti loppuun käsitellyksi. Oikeusasiamies ei voi myöskään puuttua Valtion vakuusrahaston toimiohjelautakunnan harkintavaltansa rajoissa omaksumaan toimintalinjaan. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaisesti valtio on kuitenkin vastuussa siitä, että jokaiselle taataan oikeus saada lopullinen päätös oikeuksiansa ja velvollisuuksiansa koskevassa asiassa kohtuullisessa ajassa. Ihmis- ja perusoikeutena olevan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen valvonta puolestaan kuuluu nimenomaisesti oikeusasiamiehelle.

Tämän johdosta katson aiheelliseksi saattaa Valtion vakuusrahaston toimiohjelautakunnan tietoon käsitykseni siitä, että kantelussa kerrotun asian

käsittelyn kesto on mahdollisesti jo nyt ylittänyt Suomen perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kohtuullisen ajan.

Lähetän jäljennöksen päätöksestä tiedoksi myös Salon kärjäoikeuden laamannille.

Lisäksi saatan päätöksen ja siitä ilmenevän Salon kärjäoikeuden työtilanteen oikeusministeriön tietoon.

Muihin toimenpiteisiin asia ei ainakaan tässä vaiheessa ole antanut aihetta.